

יום א' י"ז כסלו תשע"ו

הלכות קריאת שמע סימן ס טא

צד באר הגולה

אותה מצוה, (3) [3] (י) *וכן הלכה: ה' הקורא את 'שמע' ולא (יא) כגון לבו בפסוק ראשון שהוא 'שמע' וישראל לא יצא ידי חובתו. והשאר אם לא פנו לבו, אפילו היה קורא בתורה (יב) או מגיה הפרשיות האלו בעונת קריאת שמע, יצא, והוא שכגון לבו בפסוק (ג) ראשון:

סא דין במה צריך לדקדק ולכונן בקריאת שמע, ובו כ"ו סעיפים:

א *יקרא קריאת (א) שמע (ב) [6] (ב) בכונה (ג) באימה ביראה (ד) ברמת וזיע: ב *יא אשר אנכי מצוה היום' הינו לומר, בכל יום יהיו בעיניך פחדשים, ולא כמי שפבר שמע אותו הרבה פעמים שאינו

באר היטב
ברכות להקל, ומיהות טוב יתור לראש ברכה שניה ע"ש, וכ"פ הגירסא דהר"ם ע"ש וע"ל סימן סד: (3) וכן הלכה. ודקא במצוה דאורייתא אכל מצוה דרבנן א"צ כונה, רב"ז מ"א: (2) ראשון. אע"ג דבסעף ד פסק דמצוה בעי כונה הינו שיתכן לצאת, אבל בנות הלב שישים על לבו מה שהוא אומר א"צ אלא בפסוק ראשון, עמ"א ועין סימן סג ס"ד, ועין ב"מ: (6) בכונה. תוספות בספ"ק כתבו דבירושלמי אמרו דאוקם ג' פרשיות שהקנו בק"ש לפי שכתבו עשרת הדברות, ע"כ צריך ה'ה' לכתוב בהם באמירת ק"ש אם צבר על אחת מהם: ב'ה' אלהינו יקבל דבור אנכי ה' אלהיך, ה' אחד דבור לא יהיה לך, ובפסוק ואהבת יקבל דבור לא תשא, ובפסוק וכתבתם דבור לא

שערי תשובה
[3] וכן הלכה. עב"ט. וכ"כ הפרי"ח סימן תפט ועין בכרפ"י יוסף שם: [6] בכונה. עב"ט. ומח"ב כתב שבזהר חדש מפליג בענין מי שאינו מכוון, דפרשה ראשונה מ"ב תבות כו' ע"ש, ואת צנועים חקמה:

באר היטב

לצאת ויברך אחריו עב"ט וע"פ: * וכן הלכה. עין במשנה ברוכה במה שכתבנו: וכן מבאר הגר"א וכ"ו, עין שם בסעף ד בשלחן ערוך בבאר הגר"א שדוחק את עצמו להעמיד הדיו בשלחן ערוך אלא דמאן דאמר מצות אין צריכות פננה, ובאמת השלחן ערוך בעצמו פסק בסימן ס דצריכות פננה, יותר טוב היה לה לתרין משום דספידה דרבנן כמו שמתרין האליה רבה; אלא ודאי דסבירא לה שאין לחלק בנה. ולענין אם צריך לתור ולברך לשעשה פעם ראשון אפילו מצוה דאורייתא שלא בכונה, כתבנו בשם המגן אברהם דאין לתור ולברך, ומצאנו שכן כתב גם כן השי"ר נקטת הגדולה בסימן תפט ע"ש. ועין בפרי מגדים בפתיחה דמספקא לה אם הא דפוסק השלחן ערוך להלכה דצריכות פננה הוא משע"ט ודאי או משום דספקא דאורייתא לחמרא, ונפקא מנה לענין דרבנן, ובחבורו בסימן תפט ובסימן תפט כתב נפקא מנה גם כן לענין ברכה [הוא סותר למה שכתב בפתיחה ע"ש]. ולא ראשון הוא בנה, כי גם העלת שכתב כתב דעטם השלחן ערוך הוא מחמת ספק, כמו שמובא בשו"מ באלה רבה בסימן ריג, ולכן הקשה לו בכמה מקומות, עין שם באלה רבה. ומשמע מדברי הפרי מגדים בסימן תפט בסעף קטן ח שרועה לצדד גם דעת המגן אברהם לזה, שלכן סבירא לה להמגן אברהם דלא יתור ויברך משע"ט ספק; אבל פד נענין היטב במגן אברהם, אין שום ראייה לזה, שפננתו: לענין ברכה צריך לחש לדעת כל בני רבנות שלא לברך עול. גם באלה רבה בסימן ריג דחה לדברי העלת שכתב וסבירא לה דלא מספקא לה להשלחן ערוך כ"ל. גם בבאר הגר"א בסימן זה סעיף ד, בדבור המתחיל וכן הלכה, מוכח בקריאת דסבירא לה כהאליה רבה. ודע דמה שכתבנו במשנה ברוכה "היא שמות רב"ו, כגון בקריאת שמע על ידי סדר התפלה ובשאר מצות על ידי הברכות⁽²⁾ או על ידי התפלה להמצוה, כגון מה שאמרו בירושלמי פסחים פרק ה' הלכה ג גבי מצוה, דבין שפנו ובין שלא פנו מבינין שהסב חזקה כהן, ובירושלמי דראשית השנה גבי היה עובר אחורי בית הנקטת קול שופר או קול מגלה וכ"ו, תרא דתימא בשעובר אבל בעמי תזקה כן, ופירשו, ודוקא אם עומד אחורי בית הנקטת סתמא לאו למצוה קאי, אבל בעומד בתוך בית הנקטת ושומע קול שופר מסתמא עומד לשם פננה, וכמו שכתב בספר ישועות יעקב בסימן זה, וכל כהאי גוונא נוכל למצא בכל המצוות. ודע עוד, דאף לפי דברי התניי"א, בקריאת שמע של ליל שבת לפי מנהגנו שאנו קורין אותה בבית הנקטת בכרכותיה קדם זמנה וסומכין על מה שיקרא אותה עוד הפעם בזמנה, אז אף אם ארע שקרא אותה בבית הנקטת בזמנה אף שלא פנו לצאת, נראה דצריך לתור ולקרוטה מדינא, דנקט לא מוכח מדקראתה בסדר התפלה שכדי לצאת קראה, ודברי קוראה תמיד בסדר התפלה אף שלא בזמנה כדי לסמוך גאולה לתפלה:

משנה ברוכה

די המצוה, יצא: (י) וכן הלכה. כתב המגן אברהם בשם הר"ב, וזה דוקא במצוה דאורייתא, אבל במצוה דרבנן אין צריך פננה⁽¹⁾. ולפי זה, כל הברכות שהם גס"פ דרבנן, לכו מברכת המזון⁽¹⁵⁾, אם לא פנו בהם לצאת יצא בדיעבד. אף מפניה מקומות בשלחן ערוך משמע שהוא חולק על זה⁽¹⁶⁾, וכן מבאר הגר"א בסימן תפט משמע גס"פ שאין לחלק בין מצוה דאורייתא למצוה דרבנן⁽¹⁷⁾. ודע, דכתב המגן אברהם לקמן בסימן תפט סעיף קטן ח, דאף דהשלחן ערוך פסק להלכה דמצוה צריכות פננה, ואם כן היכא שלא פנו בפעם ראשונה צריך לתור ולעשות המצוה⁽¹⁸⁾, אף על פי כן לא יברך עוד עליה, שלענין ברכה צריך לחש לדעת היש אומרים שאין צריך פננה, ועין בבאר היטב. ודע עוד, דכתב החת"א דם בקלל סת, דמה דמצרכין לה לתור ולעשות המצוה הינו במקום שיש לתלות שעשה הראשונה לא היתה לשם מצוה, כגון בתקיעה שהיתה להתלמד או בקריאת שמע שהיתה דרך למודו וכדומה, אבל אם קורא קריאת שמע כדרך שאנו קורין בסדר התפלה⁽¹⁹⁾, וכן שאכל מצוה או תקע ונטל לולב, אף על פי שלא פנו לצאת יצא, שהרי משום זה עושה כדי לצאת אף על פי שאינו מכוון⁽²⁰⁾, עד כאן לשונו. ורועה לומר: היכא שמוכח לפי הענין שעשהו הוא כדי לצאת, אף על פי שלא פנו בפרוש יצא, אבל בסתמא ביראי לא יצא, כדאיתא בתוספות ספה (דף ל"ט ע"א ד"ה עובר ע"ש). וכל זה לענין בדיעבד, אבל לכתחלה ודאי צריך לזהר לכוון קדם כל מצוה לצאת ידי חובת המצוה, וכן העתיקו כל האחרונים בספריהם, עין בחת"א דם בקלל כה ובדרך החיים הלכות קריאת שמע ובמעשה הר"ב: ה' (יא) פנו לבו. כונה זו האמורה כן אינו הפונה האמורה בסעף ד, דשם הוא הפונה לצאת ידי חובת מצוה, זה בענין לכל הפרשיות [כמו שכתב הר"ש"א בראש השנה ושיטה מקבצת בכרכות], מה שאין כן פננה זו הוא להתבונן ולשום על לבו מה שהוא אומר, ולקח הוא לעמובא רק בפסוק ראשון⁽²¹⁾, שיש בו עקר קבלת על מלכות שמים ואחרותו יתברך. (ט) ויש אומרים שאפילו פננה לצאת הוא לעמובא רק בפסוק ראשון: (יב) או מגיה. (י) והוא שקורא בהלכתה:

א (א) שמע. הינו (ב) כל קריאת שמע, דמה שנתבאר בסוף סימן הקודם הוא רק לענין דיעבד: (ב) בכונה. אליהו רבא הביא בשם הכל"ב, והוא בירושלמי סוף פרק קמא דברכות, דבקריאת שמע מרמו עשרת הדברות: ב'ה' אלהינו' מרמו 'אנכי ה' אלהיך'; 'ה' אחד', דבור 'לא יהיה לך'; ובפסוק 'ואהבתם'⁽¹⁾ מרמו דבור 'לא תשא', דמאן דרחם למלכא לא משתבע בשמה לשקרא; ובפסוק 'ויכתבתם', דבור 'לא תחמד', דקתיב 'ביתך' ולא בית חברך; ובפסוק 'ואסתם דגנך', דבור 'לא תגנב', ד"דגנך", ולא תאסף דגן חברך; ובפסוק 'ואבדתם מנהרה', דבור 'לא תרצח', דמאן דקטל ויקטל; 'למען' ורבו ימיכם', דבור 'כבוד את אביך'; ובפסוק 'ולא תתורו וגו' ואחרי עיניכם', דבור 'לא תנאף'; ובפסוק 'למען תזכרו' וגו', דבור 'זכור את יום השבת', שהוא שקול ככל התורה; ובפסוק 'אני ה' אלהיכם', דבור 'לא תענה ברעך עד שקר'. על כן צריך האדם להתבונן בהם בעת אמירת קריאת שמע, כדי שלא יבוא לעבר על אחת מהן: (ג) באימה ביראה. ונראה (3) דאימה ביראה זו היא באופן זה, שיתבונן בשעה שהיא קורא את שמע לקבל עליו על מלכות שמים, להיות נהרג על קדושת השם המיוחד, דזהו: "בכל נפשך"⁽²⁾, אפילו נוטל את נפשך, ועל זה אמר הכתוב "כי עליך הרגנו כל היום", כי אז בכונה זו יקראנה באימה ביראה ורמת וזיע: (ד) ברמת וזיע. כתב הטור בשם רב עמרם: לשונו אינו לקריאת שמע בכל זמן דקרי לה פפוטגמא חדישה [הוא כתב צווי המלך על בני מדינתו]. ויחשב בלבו: אלו מלך בשר ודם

שער הציוד

(ט) פסח משנה: (י) מגן אברהם: (ב) הגר"א: (3) ב"ח:

הלכות קריאת שמע סימן סא

ג זור טוף פרשת
זכא אלו די
יבתיקנים תקון י
ד שם ה טור ו מוא
דיכנות יג לפרוש
הראש ז שם במקרא
ח קמחות כ"ט עמוד ב

היב (ה) אָצֵלוּ : ג יבקריאת שמע יש רמ"ה תבות, וכדי (ו) להשלים רמ"ח כנגד איברי של אדם (ז) מסיים שלייתצבור (ח) ה' אלהיכם אמת (ט) וחוזר ואומר בקול רם (י) ה' אלהיכם אמת: הגה וכן כל אדם יוצא, הואיל ושומעין מפיו של שלייתצבור שלש תבות אלו (ב"י בשם א"ח). ואם היחיד רוצה גם-כן לאמנם עם השלייתצבור, אין אסור (ג) (יא) בדבר (דברי עצמו): 'ואם הוא קורא בנחיד יבנו (ז) (יב) ב"ט ו' וזין שבאמת ונציב' שעולים תשעים, והם כנגד שלשת שמות התווה, שקל שם עולה עשרים ויש וארבע אותיותיו הם שלשים: הגה ויש עוד טעם אחר בדבר, ד"ט' וזין עולין תשעים, והקריאה נחשבת אחד, (יג) הרי תשעים ואחד כמנין השם בקריאתו ובכתיבתו, והי' כאלו אמר ה' אדנ"י אמת (מהרי"ק שורש מ"ב ואגור). ויש שקבתו דכל הקורא קריאת שמע בנחיד (יד) יאמר אל מלך נאמן (ט) שמע וגו', כי שלש תבות אלו משלימין המנין של רמ"ח, והוא במקום אמן שיש לענות אחר 'ברוך הבחור בעמו ישאל באהבה, וכן נוהגין. ונראה לי, מפל מקום כשקורא עם הצבור לא יאמר 'אל מלך נאמן, רק (טו) יאמר אמן אחר השלייתצבור לשם ה' הקב"ה, (טז) וכן נוהגין וכן הוא: ד' הנוהגין לקרות פסוק ראשון בקול רם כדי לעורר הפננה: ה' נוהגין לתן (ו) (ז) ו' ודיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון, כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכונן: ו' צ"ר (יח) להאריך בחי"ת של 'אחד' כדי שימליך הקדוש-ברוך-הוא בשמים ובארץ, ה' שלזה רומז התטוטרות שבאמצע

באר היטב

תחמד, ובפסוק ואספת דבור לא תנב, ובפסוק ואבדכם מהרה דבור לא תרצח, ובפסוק למען רבו ימכם דבור כבד את אביו, ובפסוק ולא תחווו דבור לא תנאף, ובפסוק למען תנצו דבור זכור את יום השבת ששקול ככל התורה. ובפסוק אני ה' אלהיכם דבור לא תענה כרעך עד שקר. ונעין בכל-בו הביאו בס' אליהו דבה עוד רמזים אחרים: (ג) ה' אלהיכם אמת. ובמקום שלא נהגו לחזור אין מוחזין ביום. ובספר עשרה מאמרות כתב ד"ש"ן אינו אומר בלחש אמת, ויחיד אומר בלחש אמת ואינו חוזר ואומר אמת, אבל מהר"ם אלשקר כתב ש"ל גם בפעם הראשון אמת שלא להפריד ביניהם ואמת השני אינו מן המנין, וכ"כ הרדב"ז ח"א סי' נח ומהר"ם ח"א סי' ב ועין בפ"ח וכו"מ א. ועין בהשוכת נחלת שבעה ח"ב סי' כו שכי' שיש לגנוש בש"ן כשחוזר ה' אלהיכם אמת שלא יחזור ג"כ תבת אני ע"ש ועין יד-אבדו: (ג) בדבר. אבל אינו אומר אמת לחודה עם הש"ן דהרי לשמע שמע, ד"מ ועין כנה"ג: (ד) ב"ט ו' וזין. ובערבית יבנו שקאמת עולה במקום ג' שמות ה"זל, י"מ מ"א: (ה) שמע. ובמט"מ כתב שרש"ל לא רצה להפסיק, ובכ"י משמע שפסקה קדמונים הוא וכ"כ הפ"ח ועין שכנה"ג: (ו) ודיהם. ר"ל די' מנין:

משנה ברורה

[ב"י]: (ז) מסיים שלייתצבור. והיחיד בלחש מסים גם-כן בכתב "אמת", אבל אחר-כך אינו חוזר לומר "אמת", כי אם שמתחיל ונציב ונכון' וכדלקמן בסימן סו סעיף י' בהג"ה: (ח) ה' אלהיכם אמת. ובספר עשרה מאמרות כתב שהשלייתצבור לא יסיים בלחש בכתב "אמת", כי אם כשחוזר ואומר בקול רם, וכן יוצא החשבון רמ"ח, דאי לא הכי יתיה רמ"ט. אך המנהג כהשלייתצבור שיש לומר גם בפעם הראשון "אמת" שלא להפריד ביניהם, ו"אמת" השני אינו מן המנין אלא ברפת "אמת ונציב" היא, כן כתב הפרי מגדים, והג"ר א' כתב שהעקר בהעשרה-מאמרות: (ט) וחוזר ואומר. ובמקום שלא נהגו לחזור (ג) אין מוחזין ביום: (י) ה' אלהיכם אמת. (ז) ולא יחזור גם-כן תבת "אני": (יא) בדבר. אבל (ס) אינו אומר "אמת" לחודה עם השלייתצבור דהני כ"שמע שמע", ואר-על-פי-כן (ו) אין משתקין אותו אם שקה ביניהם: (יב) ב"ט ו' וזין. ובערבית (ו) יבנו ש"אמת" עולה במקום ג' שמות ה"זל: (יג) הרי תשעים ואחד. כמנין "אמן" וכמנין זכור ד"מ]: (יד) יאמר אל מלך נאמן. עין מגן-אברהם וב"ח דמנהג קדום הוא: [פ"מ]: (טו) יאמר אמן. ומפל מקום אין ללמד מה' לענין אם ברך על הפרי או שסים ברפת המוציא ולא אכל עדין, ובתוך כך סים חבור אותה הברכה, שיצינה אחרי אמן, עין פרי-מגדים, וכן מוכח לעיל בבאור הג"ר א' בסימן נט אות יב, עין שם, ששעם ההג"ה בנה משום שהברכות לא נתקנו דוקא על קריאת שמע: (טז) וכן נוהגין. עין פרי-מגדים, ועין במה שפכתנו לעיל דלכתחלה יותר טוב שסיים בשנה עם השלייתצבור ולא יצטרך לענות אמן אחרי, עין שם: ה' ו' ודיהם. ורצה לומר (ס) די' מנין: ו' (יח) להאריך בחי"ת. כתב המגן-אברהם בשם המ"ע, שיאריך בחי"ת כשעור שליש ובבדלי"ת

שער הצינור

(ג) מגן-אברהם: (ד) נחלת-שבעה: (ה) דרכי-משה: (ו) מגן-אברהם: (ז) נחלת-שבעה: (ח) מגן-אברהם: (ט) צרתי-אקנים:

[ג] ה' אלהיכם אמת. עבה"ט. ובר"ט. וכתב דהב"ח ופ"ח הסכימו להירושלמי שאם קורא בנחיד שרי לה למכפל ה' אלהיכם, ושמעתי שכ"כ מהר"ח זצ"ל שנהג פן רבנו הארי ז"ל וכן חלק הרמב"ד בענין הפקשות והזרות שקביו ותפרו, והביאו בש"ל ע"ש. ומ"מ אמת לחודה לא יכפל כמ"ש לקמן ס"ק ג ע"ש שהר"מ כ"כ בשם רי"ו. ועין ב"ש"ת מ"ס חלק א"ח ס"ו א ד"ש"ן שאומר מלת אמת בקול רם וחוזר ואומר ה' אלהיכם אמת להשלים רמ"ח תבות לאו שפיר צדו, רק יאמר מלת אמת בפעם ראשון בלחש ואח"כ יחזור ויאמר הג' תבות בקול רם, ודוקא הש"ן אבל הצבור לא יחזור כלל ע"ש. וכתב בסדר-היום: מי שלא השלים ק"ש וכבר הקדים הש"ן יסוס, יותר טוב שייעמד במקום שהוא וישתק וישמע לש"ן כשחוזר ה' אלהיכם אמת ואח"כ יגמר הק"ש ויעיל לו כיון שהוא עומד בתוך ק"ש, וזה עדיף טפי מלכונן ב"ט ו' וז"ו ע"ש. ובש"צ כתב בשם משה יהודה שכתב שמה שמכון לשמע מהש"ן באמצע ק"ש לא הו"ל בקורא למפרע רק לענין שיצא ודי חובתו אבל לא לענין דחשיב הפסק, ומה ששומע טפי הש"ן לא הוי בקורא בעצמו אלא יוצא י"ח מה שמשל עליו בתיב להשלים רמ"ח תבות והוא קורא ק"ש כסדרו וכ"כ במאמר-מרדכי ע"ש: [ו] ודיהם. עבה"ט. ומיש בש"ע על פניהם ר"ל על העינים וכ"כ בפע"ח יסור עיניו בידו הימנית כו'. ואפשר

הַלְבוּת קְרִיאַת שְׁמַע סִימָן ס"א

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ח]

דָּאֵי לָאוּ הָכִי יִהְיֶה רַמ"ט⁽³⁾ וְכֹר', וְהַגְבֵּי"א פֶּתַב שְׁהַעֲקֵר קֶהַעֲשֶׂהָ מֵאֶמְרוֹת⁽⁴⁾.

(3) ומטעם זה, אם לא כיוון באיזה מילה או פסוק בקריאת שמע, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ו תשובה ו) שאין ראוי לחזור עליה, חוץ מבפסוק הראשון שבו הכוונה מעכבת, ומשום שעל ידי שחזור ואומרה שנית נמצא שאומר יותר מרמ"ח תיבות.

(4) ולמעשה לא הכריע בזה המשנ"ב, ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' ד על סי' ס"א ס"ג) כתב שאם הש"ץ סיים קריאת שמע וצריך להמתין לציבור שסיימו, יאמר גם בפעם הראשונה 'אמת', אבל אם מיד שסיים בעצמו חוזר ואומר בקול, לא יאמר בלחש 'אמת'. וכן כתב הנוצרות שמשון (סי' ס"א), וכן נהג הגר"ש"ו אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ו ארחות הלכה הע' 35).

[משנ"ב ס"ק ט]

וְחֹזֵר וְאֵמְרֵי⁽⁵⁾.

(5) ואם טעה הש"ץ ובסיום הקריאת שמע שלו אמר 'ה' אלקיכם אמת' בקול רם, כתב הא"א (בוטשאטש, מהדורת ס"ג) שהציבור כבר יצאו בכך ידי חובה, והוא יכוון לעצמו בט"ו ויין שבי'אמת ויצבי, אך אם רוצה, יכול לחזור ולומר עוד פעם 'ה' אלקיכם אמת'.

[משנ"ב ס"ק י]

ה' אֱלֹהֵיכֶם אֱמֶת⁽⁶⁾.

(6) והקורא קריאת שמע עם הציבור וכשליח הציבור אומר 'ה' אלקיכם אמת' הוא עדיין באמצע הקריאה, כתב השערי תשובה (ס"ב ב) בשם ספר סדר היום, שישתוק באמצע קריאת שמע וישמע מהש"ץ כשחוזר ואומר 'ה' אלקיכם אמת' ואחר כך יגמור את הקריאת שמע ויעיל לו, ועדיף מלכוון בט"ו ויין, שעיצה זו לכוון בו"ו"ן היא למי שלא התפלל עם הציבור.

וביאר הגר"ח קניבסקי (אש"י ישראל בסוף הספר תשובה מו), שכל הזיתר של השערי תשובה לשתוק הוא רק באמצע קריאת שמע אך לא באמצע ברכות קריאת שמע.

ואף אם כשמתחיל קריאת שמע יודע שלא יספיק לסיימה לפני הש"ץ, ואם בן אולי עדיף לומר 'קל מלך נאמן' [כמבואר ברמ"א בהמשך]. הורה הגר"מ פיינשטיין (הליכות ישראל לר"י טאפלן עמ' רלא) שלדעת השערי תשובה הנ"ל ישמע 'ה' אלקיכם אמת' באמצע קריאת שמע ולא יאמר 'קל מלך נאמן' בתחילה. וכן אם כשסיים 'הבחר בעמו ישראל באהבה' שומע את הש"ץ שחוזר ואומר 'ה' אלקיכם אמת', כתב הספר החיים (לגר"ש קלוגר ס"ג) שיפסיק ויכוון לשמוע מהש"ץ, וזה עדיף משיאמר 'קל מלך נאמן'.

הכף החיים (ס"ק טז) והיסוד ושורש העבודה (שער המזרח פ"ד) כתבו, שעל פי הסוד לא ישתוק באמצע קריאת שמע בכדי לשמוע 'ה' אלקיכם אמת'.

[משנ"ב ס"ק יב]

כִּכְנָן שְׁאֵמֶת עוֹלָה בְּמִקְוֹם ג' שְׁמוֹת הַנְּלִי⁽⁷⁾.

(7) ובביאור טעם זה כתב המחצה"ש (ס"ק ג) בשם העשרה מאמרות (מאמר אם כל חי ח"א סי' יז, שהוא מקורו של המג"א), שתיבת 'אמת' כוללת את כל האותיות, שכן יש בה אל"ף שהיא תחילת האותיות, ומ"ם שהיא אמצע האותיות ותי"ו שהיא האות האחרונה.

[משנ"ב ס"ק יד]

עֵינַי מִגִּבְעַת אֲבָרְהָם וּבִ"ח דְּמִנְהַג קְדוּם הוּא⁽⁸⁾.

(8) וכתב הב"ח שכך היה מנהג כל ישראל בילדותו, על פי הסידורים שבידינו מאבותינו ועל פי הרוקח (סי' שכ) שכתב שמנהג בישיבה לומר 'קל מלך נאמן' כנגד אבריו של אדם, ומשמע שאף בציבור נהגו לאומר.

והוסיף הב"ח, שעכשיו התבטל מנהג זה על ידי ספר התיקונים והזוהר, שם כתוב שמשלימים במה שחוזר הש"ץ בקול רם ואומר 'ה' אלקיכם אמת'.

ואף הנשים שלהן יש רנ"ב איברים, כתב בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' כח) שיש להן להוסיף שלש תיבות, וכן דעת הגר"ח קניבסקי (דרך שיחה ח"ב עמ' רמח). מאידך, דעת הגר"צ קרליץ (אליבא דהלכתא מס' 5 עמ' ג) והגר"ש דבילצקי (שם) שנשים לא יאמרו 'קל מלך נאמן'.

ובאמירת קריאת שמע שעל המיטה, כתב לקמן (סי' רלט ס"ק א) שטוב תמיד לומר את כל הקריאת שמע וגם 'קל מלך נאמן', שביחד הם רמ"ח תיבות, כדי לשמור את רמ"ח אבריו.

[משנ"ב ס"ק טז]

וְכֵן נִוְהָגִין⁽⁹⁾.

(9) והמתפלל ביחידות וקרא קריאת שמע קודם התפילה, ואמר 'קל מלך נאמן' והשלים לרמ"ח תיבות וחוזר לקוראה בסדר התפילה, כתבו הא"א (בוטשאטש, מהדורת ס"ג) והדעת תורה (ס"ג) שלא יחזור לאומר, אלא יכוון בט"ו ויין שבברכת 'אמת ויצבי'. מאידך, דעת הגר"ח קניבסקי (שאלת רב עמ' קעה) שיחזור ויאמר 'קל מלך נאמן'. ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' יא) כתב שאפילו אם כבר קרא קריאת שמע קודם התפילה והשלים בה לרמ"ח תיבות, מ"מ כשחוזר וקורא קריאת שמע בברכותיה בציבור, גם אם הוא לאחר זמן קריאת שמע יכוון לשמוע מהש"ץ 'ה' אלקיכם אמת', שאף שאינו מקיים בה מצות קריאת שמע, על כל פנים אם מכוון בקריאת שמע זו הרי מקבל עליו בזה יחוד ה' ועול מלכות שמים, וקבלת עול מלכות שמים מתייחסת לכל רמ"ח אברי האדם, ולכן גם בה יש לכפול 'ה' אלקיכם אמת'.

[משנ"ב ס"ק יז]

רוֹצֵה לִזְמַר יְדִי מִיָּמִין⁽¹⁰⁾.

(10) ולענין איטר, כתב בספר ארחות רבנו (ח"א עמ' נג) שהגרי"י קניבסקי הניח יד ימין דעלמא על העיניים, אף שהיה איטר.

והמרכיב משקפיים, כתב בשו"ת דברי יציב (ליקוטים סי' יב) שפשוט שיכול ליתן ידו על המשקפיים ואין צריך להניחה על העיניים ממש, כי כל הענין הוא שלא יהיה דבר המעכבו מלכוון ואין שייך כאן כלל הליכות חציצה.

